

Као чланови Комисије за оцену докторске дисертације Бранке Матијевић, изабрани на XX редовној седници Наставно-научног већа Универзитета у Београду – Филозофског факултета, одржаној 4.7.2024. године, подносимо Већу

Извештај о завршеној докторској дисертацији

„Процес конституисања и конструисања професије: пример информатичких занимања у Србији“

кандидаткиња: Бранка Матијевић

Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

Бранка Матијевић рођена је 1994. године у Београду, где је завршила основну школу и Четрнаесту београдску гимназију. Студије социологије уписала је школске 2013/2014. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Основне студије је завршила 2017. године одбранивши дипломски рад на тему „Утицај виртуелизације на организациону структуру у ИТ сектору у Србији: анализа основних димензија организационе структуре“ (ментор проф. др Душан Мојић). Мастер студије је завршила 2018. године одбранивши мастер рад „Прилагођавање организација променама у околини: анализа дигиталног присуства микро, малих и средњих предузећа у Србији“ (ментор проф. др Душан Мојић). На истом факултету уписала је докторске студије школске 2018/2019. године и положила све испите предвиђене студијским програмом. Од 2019. године запослена је на Институту друштвених наука, као истраживачица приправница, где је марта 2022. године изабрана у звање истраживачице-сараднице.

Тема докторске дисертације, „Процес конституисања и конструисања професије: пример информатичких занимања у Србији“, прихваћена је (након одбране пред комисијом и написаног Извештаја комисије) на XX редовној седници Већа научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду одржаној 14.5.2021. године. У периоду од 2017. до 2019. године Бранка Матијевић је учествовала (као анкетарка и интервјуерка) на неколико пројеката Института за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Београду. Кандидаткиња је учествовала на неколико научних конференција и била ангажована на бројним националним и међународним научним пројектима, међу којима издвајамо следеће: Европско друштвено истраживање (*European Social Survey*, скр. ЕСС); *Implementation of the Behavioural Survey regarding COVID-19 Vaccination Roll-out in Serbia on unvaccinated population* (World Health Organization); *A multidisciplinary approach to the prevention of multimorbidity in post-conflict Serbia* (University of Sheffield); Старење и дигитална укљученост: полазна студија са препорукама (Институт друштвених наука и Црвени крст Србије), *Study of Risk Factors for Psychoactive Substance Abuse Among Youth in Republic of Serbia* (Ministry of Health of Serbia, Alkaloid), а била је и на челу пројекта *Strategic Messaging for Democratic Values* (Institute of Social Sciences). Поред тога,

Бранка Матијевић је од 2023. године секретарка часописа *Социологија* (часопис је категорисан као М23 – часопис од међународног значаја).

Кандидаткиња је до сада објавила десет научних радова:

1. Marković, Ksenija, Jovanović, Marko and Matijević, Branka (2019). Kosovo and Metohija or the European Union – a rhetorical dilemma in the Serbian political discourse. *Serbian Political Thought*, vol. 66, no. 4: 173-192. <https://doi.org/10.22182/spm.6642019.8> (M24)
2. Todorović, Marija and Matijević, Branka (2021). Twitter as an Organizational Mechanism in Professional Sport – Example of EuroLeague Players Syndical Organizing. In: Šalaj, S. and Škegro, D. (eds.), *9th International Scientific Conference on Kinesiology, 2021, Opatija, Croatia, Conference Proceedings*. Zagreb: Faculty of Kinesiology, University of Zagreb, pp. 538-541. ISBN 978-953-317-065-7 (M33)
3. Матијевић, Бранка (2021). Између мобилности и миграције: прикривени одлив мозга у Србији. у: Стојшин, С.; Шљукић, М., Чикић, Ј. (ур.), Друштвени развој и демографске промене: тематски зборник радова. Нови Сад: Српско социолошко друштво; Институт за политичке студије; Филозофски факултет у Новом Саду, стр. 107-122. ISBN 978-86-6065-673-7. https://doi.org/10.18485/ssd_sddc.2021.ch7 (M45)
4. Zafirović, Jovana; Matijević, Branka and Filipović, Božidar (2021). Institutional Trust, Political Participation, and Corruption: A European Comparative Perspective. *Sociologija*, vol. 63, no. 2: 336-354. <https://doi.org/10.2298/SOC2102336Z> (M24)
5. Marković, Ksenija; Matijević, Branka i Jovanović, Marko (2021). Kosovo i Metohija i Evropska unija – Dilema ili očekivani izbor? u: Todosijević, B. (ur.), *Predstave o Evropskoj uniji i Rusiji u javnosti Srbije: javno mnjenje Srbije 2018 – JMS 2018. Edicija istraživanja*. Beograd: Institut društvenih nauka, str. 74-89. ISBN 978-86-7093-250-0 (M45)
6. Matijević, Branka; Zafirović, Jovana i Magdalenić, Ivana (2021). Percepcija građana o spoljnopoličkom opredeljenju Srbije: Čija podrška će unaprediti socioekonomske prilike u Srbiji, Evropske unije ili Rusije? U: Todosijević, B. (ur.), *Predstave o Evropskoj uniji i Rusiji u javnosti Srbije: javno mnjenje Srbije 2018 – JMS 2018. Edicija istraživanja*. Beograd: Institut društvenih nauka, str. 44-57. ISBN 978-86-7093-250-0 (M45)
7. Mladenović, Aleksandra; Matijević, Branka and Sjeničić, Marta (2022). A multidisciplinary approach to health prevention with the emphasis on multimorbidity in post conflict Serbia – Results of the qualitative research. *Medicine, Law and Society*, vol. 15, no. 2: 253–270. <https://doi.org/10.18690/mls.15.2.253-270.2022> (M24)
8. Matijević, Branka; Jovanović, Predrag and Ostojić, Ivana (2022). Institutional trust and perceived sense of security – a comparative analysis. International Scientific Conference 45 Years Higher Education in the area of security - educational challenges and security perspectives. 26-28 September 2022, Struga, *Security Horizons*, vol. 3, no. 7: 97-108. DOI: 10.20544/ICP.3.7.22.P08 (M33)
9. Ostojić, Ivana; Jovanović, Predrag and Matijević, Branka (2022). Development Finance Institutions, Environmental Inequalities and Just Green Transition. In: Ilik, G and

Stanojoska, A. *International Scientific Conference „Towards a Better Future: Visions of Justice, Equality, and Politics, 14 October, 2022, Bitola“ Conference Proceedings*. Bitola: Faculty of Law - Kicevo, University “St. Kliment Ohridski” – Bitola, pp. 119-132. ISBN 978-608-4670-23-0 (M33)

10. Joković Pantelić, Milica i Matijević, Branka (2023). *Politička korupcija u Srbiji*. U: Joković Pantelić, M. i Bašić, G. (ur.), *Demokratske promene u Srbiji: stavovi građana i građanki o demokratskoj transformaciji Srbije u protekle tri decenije*. Beograd: Institut društvenih nauka, str. 116-133. ISBN 978-86-7093-265-4 (M44)

Неколико радова је настало у оквиру пројеката у којим је кандидаткиња учествовала као истраживачица. У објављеним радовима се показује у великој мери већ јасно профилисана научна усмереност Бранке Матијевић на емпиријска истраживања (како квалитативна, тако и квантитативна). Рад који је најтешње повезан са темом доктората („Између мобилности и миграције: прикривени одлив мозгова у Србији“) такође ставља у фокус анализе ИТ занимања. У поменутом чланку, кандидаткиња први пут истражује овај тип занимања и прикупља искуствену грађу (помоћу полуструктурисаних интервјуа), при чему детаљније разрађује идеју да је овај метод погодан и за анализу процеса професионализације поменутог типа занимања.

Завршна верзија дисертације „Процес конституисања и конструисања професије: пример информатичких занимања у Србији“ састоји се од укупно 175 страница текста (прореда 1), од чега је 135 страница основног текста. Списак коришћене литературе и прилози (упитник за анкетно истраживање, водич за интервју и др.) обухватају преосталих 40 страна. Текст дисертације подељен је на увод, пет поглавља, од којих се свако састоји од више потпоглавља и на закључак.

Предмет и циљ дисертације

Централни појам дисертације је професионализација, која је посматрана као процес у којем занимања можда никада неће у потпуности да досегну статус професије. Разлози због чега се проучава професионализација у ИТ сектору јесу изузетно динамичан развој и утицај савремених технологија на све аспекте друштва, те важност процеса професионализације као одраза промена у сфери рада. ИТ сектор представља један од најбрже растућих привредних сектора, са далекосежним економским, политичким, културним и друштвеним последицама. Имајући наведено у виду, анализа у раду је проширена (као што и наслов дисертације указује) увођењем новог становишта, које се огледа у томе да се процес професионализације ИТ занимања посматра кроз два међусобно испреплетана и неодвојива процеса: конституисања ИТ занимања као професије и конструисања ИТ занимања као професије.

У складу са наведеним, *предмет* рада је социолошка анализа текућег процеса професионализације одабраних ИТ занимања у ИТ сектору Србије. *Циљ* овог рада је сагледавање, разумевање и објашњење процеса професионализације ИТ занимања у Србији почетком треће деценије 21. века.

Као најадекватнију методу за посматрање процеса професионализације кандидаткиња се одлучила за примену триангулације између различитих метода. Након поставке одговарајућег теоријско-методолошког апарата (а са циљем провере хипотеза), реализовано је емпиријско истраживање које је подразумевало два поступка за прикупљање података: полуструктурисане интервјуе (са 15 припадника ИТ занимања) и анкетно онлајн истраживање (у којем је учествовало 304 припадника ИТ занимања и 65 њихових колегиница и колега који нису припадници ИТ занимања).

На основу тако дефинисаног предмета и приступа, било је потребно прикупити податке о следећем:

- Социо-демографским обележјима припадника ИТ занимања (полна и старосна структура, доходак и сл.) и обележјима предузећа;
- Постојању и мери развијености аутономије, ауторитета и алтруизма у професионалном деловању припадника ИТ занимања;
- Степену развијености основних теорија и техника припадника ИТ занимања;
- Постојању и развијености професионалне етике;
- Постојању и развијености елемента монопол на стручну експертизу;
- Елементу организованости професије (постојању и улози удружења, формалног образовања, регулаторног оквира и сл.);
- Перцепцији препознатљивости од стране јавности, односно припадника занимања која нису ИТ.
- Перцепцији сопственог занимања и њене важности у друштву.

Основне хипотезе

На основу циља, формулисана је почетна хипотеза – *Ho*: *Хипотеза о процесу професионализације ИТ занимања као професије*. Разноликост природе самих занимања и континуиране и брзе технолошке промене карактеристичне су за ИТ занимања која се још увек нису „искристалисала“ као професије, али се налазе у процесу професионализације. Сматрамо да је почетна хипотеза у потпуности потврђена уколико су потврђене и специфичне хипотезе (*X1* и *X2*), односно уколико је присутан процес конституисања и конструисања ИТ занимања као професије.

X1: Хипотеза о процесу конституисања ИТ занимања као професије – Елементи професије у посматраној класификацији су на средњем нивоу развијености, што говори о успостављеном, али не и завршеном процесу професионализације ИТ занимања (реч је о постојању и степену развијености следећих елемената на нивоу посматраних ИТ занимања: основних теорија и техника; професионалне етике, монопола на стручну експертизу; спољне препознатљивости; организованости професије).

X2: Хипотеза о процесу конструисања ИТ занимања као професије – Посматрана ИТ занимања настоје да се конструишу као професије, успостављањем професионалног деловања и увреженим вредновањем карактеристика професија.

X2a: *Хипотеза перцепције ИТ занимања о сопственом занимању* – Представници ИТ занимања вреднују карактеристике професија, док уједно (одређена) ИТ занимања могу поистоветити са професионалним.

X2б: *Хипотеза о развијености карактеристика професионалног деловања* – Посматрана занимања имају успостављено професионално деловање, где су три карактеристике међусобно повезане и на средњем нивоу развијености: аутономија, ауторитет и алтруизам.

Кратак опис садржаја дисертације

У уводном делу дисертације, кандидаткиња дефинише предмет и циљ истраживања, поставља истраживачка питања и даје краћи преглед структуре и организације рада.

Друго поглавље, *Појмовно-теоријски оквир*, започиње освртом на настанак и развој социологије занимања и професија, након чега се представља гледиште да су професије специфичан тип занимања. Потом, прелази се на образложење разлика између професионалних и обичних занимања, уз додатно истицање различитости између типова професија. На крају, пажња је посвећена централном појму – професионализацији. У овом делу поглавља је и Шифарником занимања одређено која су ИТ занимања у Србији одабрана као јединица анализе. У наредном потпоглављу приказане су главне претпоставке теорије друштвеног конструкционизма и њеног ужег теоријског приступа – друштвеног конструкционизма технологије. Полазећи од разликовања интерпретативног од објективног конструкционизма, професионализација ИТ занимања посматра се кроз два међусобно испреплетана и неодвојива процеса. Циљ наведене поделе је да укаже на постојање два подпроцеса који се сматрају саставним делом професионализације: процес конструисања и конституисања занимања као професије, што је детаљно представљено у трећем потпоглављу. Приказом анализе радова из области социологије занимања и професија у Србији комплетирано је поглавље појмовно теоријског оквира истраживања.

Треће поглавље представља *Контекстуални оквир* и у њему се даје осврт на глобалне промене током претходних деценија које су допринеле развоју информационих технологија, самим тим и ИТ занимања (мисли се на процес глобализације и промене у оквиру капитализма као друштвеног поретка). Прво потпоглавље истражује питање да ли је српско друштво информационо друштво и да ли је у њему успостављена економија знања (уз детаљније образложење шта се под тим терминима подразумева). Друго потпоглавље посвећено је разумевању професионализације ИТ занимања у контексту дигиталне трансформације српске привреде, које се не може разумети уколико се не узму у обзир следећи друштвени аспекти: правно-регулаторни систем и улога државе, релевантан систем високог образовања и ИТ сектор.

У наредном поглављу представљене су основне и специфичне хипотезе које кандидаткиња проверава помоћу реализације истраживања спроведеног искључиво за потребе рада.

Пето поглавље рада посвећено је представљању методолошког оквира истраживања. У њему су представљени значај, предности и недостаци триангулације метода, као и начин на који се овај метод примењује у истраживању. Након тога, образложен је одабир истраживачких метода (анкетно истраживање, полуструктурисани интервју), као и узорка припадника ИТ занимања и њихових колега и колегиница, припадника других занимања (која нису ИТ) за потребе реализације истраживања. Поред наведеног, у ово поглавље су укључене димензије и индикатори помоћу којих је извршена операционализација (квантитативни аспект истраживања), односно идентификација тема и њихова категоризација (квалитативни аспект истраживања). Поглавље се завршава представљањем искуства теренског рада и основних методолошких аспеката истраживања (период реализације истраживања, начин обраћања и комуникација са испитаницима, анализа поузданости истраживања и др.).

Наредно поглавље (уједно и најобимније) представља приказ и дискусију добијених података. На основу резултата анализе образлаже се због чега се сматра да је професионализација посматраних ИТ занимања започета. Поглавље је структурирано у три целине. Прва се односи на процес конституисања односно сагледавање елемената који чине професију (скуп теорија и техника, монопол над експертизом, организованост, професионална етика и спољна препознатљивост). Друга целина се бави анализом процеса конструисања занимања као професије, која се састоји од сагледавања професионалног деловања (аутономије, ауторитета, алтруизма) и начина на који припадници ИТ виде своје занимање. На крају самог поглавља, приказани су главни изазови ИТ занимања на путу ка достизању статуса професије и указано је на отвореност овог процеса.

У *Закључку* су сумирани главни резултати добијени анализом података, указано је на ограничења истраживања и изложена су закључна разматрања. Поред констатације да је основна хипотеза потврђена, разматрају се и даљи правци истраживања, као и предлог примене оваквог начина истраживања професионализације за друге типове занимања.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Бранке Матијевић оригиналан је научни рад који представља важан допринос социологији, будући да емпиријски истражује низ идеја значајних за поимање савременог друштва. Друго, рад представља допринос социологији рада и социологији организације, и ужој (већ дуго година запостављеној дисциплини) – социологији занимања и професија. Бављење овом темом, поред осталог, представља значајан корак ка отварању важних теоријских, емпиријских и практичних питања у области савремене социологије занимања и професија (као и у разумевању неопходности постојања ове посебне социологије при проучавању савременог света рада и друштва у целини).

У раду се обрађује тема која је и научно и друштвено значајна, поготово имајући у виду становиште кандидаткиње да сагледавање степена професионализације омогућава

процену снаге друштвеног утицаја ИТ занимања. Допринос ове дисертације огледа се у јединственом теоријском приступу процесу професионализације кроз два процеса (конституисања и конструисања), посматрана кроз призму интерпретативног и објективног конструкционизма. Један од доприноса је и примена триангулације метода (применом анкетног истраживања и полуструктурисаних интервјуа), која до сада није реализована на тему професионализације у Србији. Тиме је добијен јединствен методолошко-теоријски модел приступа професионализацији који би убудуће могао да омогући анализу и других занимања на путу ка професији. Допринос се огледа и у томе што разматрање професионализације није остало само на теоријском нивоу, већ је реализовано емпиријско истраживање, што није често у социологији занимања и професија. Докторанткиња је показала да влада емпиријском грађом, те да је самостално спровела истраживање у складу са свим уобичајеним научним стандардима.

Закључак

На основу свега изложеног, Комисија сматра да је дисертација „Процес конституисања и конструисања професије: пример информатичких занимања у Србији“ Бранке Матијевић израђена у складу са одобреном пријавом дисертације, да представља оригинално и самостално научно дело које представља важан научни допринос, те да су се стекли сви потребни услови да се одобри њена усмена одбрана.

У Београду, 11.7.2024.

Чланови комисије:

проф. др Марија Бабовић
Универзитет у Београду – Филозофски факултет

доц. др Жељка Манић
Универзитет у Београду – Филозофски факултет

проф. др Далибор Петровић
Универзитет у Београду – Саобраћајни факултет

